

Danmark på randen af borgerkrig

Skrevet af: Tim Knudsen
Dagbladet Information. 01/04/2008

Ungdommen skal med den nye demokratikanon åbenbart kun høre idylhistorie, hvori der egentlig aldrig har været modstandere af demokrati. Ikke et ord om, at Danmark var på kanten af en borgerkrig i 1885. For vi danskere er jo så demokratiske.

Ove Korsgaard undrer sig i Information over, at demokratikanonen kritiseres for ikke at give et ordentligt billede af kampen for demokratiet. Den fortæller en Morten Korch-historie om bønder, der tog på højskole, organiserede sig i andelsselskaber og i partiet Venstre. Og så gik det stille og roligt fremad. Ikke noget om at Danmark var på kanten af en borgerkrig i 1885.

Her opløste Estrup-regeringen Rigsdagen, fordi den havde flertallet i Folketinget imod sig. Regeringen havde støtte i Landstingflertallet. Landstingets sammensætning var blevet ændret ved en reaktionær grundlovsrevision i 1866. Landstingets 66 medlemmer skulle herefter sammensættes på følgende måde: 12 medlemmer skulle være kongevalgte, 27 medlemmer skulle vælges ved et indviklet system, som kun gav de rigeste (de der betalte den højeste skat) valgret, og andre 27 skulle vælges af det samme vælgerkorps, som valgte Folketinget. Det var udemokratisk ikke alene, fordi nogle medlemmer var kongevalgte, men også fordi en lille gruppe rige mennesker fik lejlighed til både at vælge 27 medlemmer og bagefter igen deltage i valget af de sidste 27 medlemmer. Regeringen støttede sig på Grundlovens § 25 om provisoriske love i en nødsituation, mens Venstre mente, at regeringen groft misbrugte Grundloven. Det var mildest talt også en anstrengt fortolkning af grundloven § 25. Den var ikke skrevet med en finanslov for øje, men snarere til en nødsituation, hvor f.eks. landet var helt eller delvist besat af en fremmed magt.

1885 blev et aldrig overgået højdepunkt af demonstrationer og møder. Omkring en fjerdedel af befolkningen skønnes at have demonstreret for eller imod regeringen. Tillige var der voldelige sammenstød i forbindelse med politiske møder. Venstrefolk talte åbenlyst om, at de mange riffelforeninger nok skulle “køle det reaktionære Højres hede tilbøjelighed til statskup” og gennemtrumfe “respekt for folkets vilje” (Hobro Dagblad).

“Når Højre mærker, at nu er rejst den ånd i folket, som ikke tåler det åbne forbryderiske statskup, så stikker de halen mellem benene. Kun for de blinkende riffelpiber giver de køb” (Lolland-Falsters Folketidende). Venstreledere bidrog til stemningen med råd som “I skal købe jer bøsser” og beskrivelser af regeringen som “forbrydere og indbrudstyre”. Ved møder i begyndelsen af 1885 på Falster og Vordingborg blev der talt drabelige ord om at bruge rifler mod “grundlovsbryderne” i Højre.

I København forsøgte oppositionen forgæves at erobre flertallet i Københavns Skytteforening. Det førte til optog igennem til Amalienborg, hvorfra de oppositionelle blev jaget tilbage af beredent politi og livgarden. Højre iværksatte moddemonstrationer til fordel for Estrup.

I byerne var der støttefester for kongen på hans fødselsdag. Og et sjællandsk Højreblad opfordrede alle, der havde prioriteter hos venstrebønder, til at opsige dem, så de kunne komme i økonomiske vanskeligheder.

Uro over hele landet

Den 18. marts 1885 havde Venstre skriftligt opfordret kongen til at skifte regering. Højre betegnede det som "trusseladressen". Kongen svarede den 21. marts ved at bebrejde Folketinget, at det ikke havde medvirket til finansloven. I Politiken skrev en præst, at myndighederne havde brudt loven. Det var derfor folkets ret at sætte andre til at lede staten. Det blev læst som en opfordring til oprør. Præsten blev afskediget.

Regeringen skred nu hårdhændet ind mod tjenestemænd, der talte til fordel for oppositionen. Den 22. april 1885 udsendte kultusminister Jacob Scavenius det såkaldte "mundkurvscirkulære", der forbød skolelærere at deltage i agitation mod regeringen. Da et flertal i et sogneråd på Sjælland nægtede at sende det ud til lærerne, blev de idømt bøder, og da de nægtede at betale dem, kom de i fængsel. Regeringen gennemførte den 5. maj 1885 en provisorisk lov mod Venstres riffeforeninger.

To folketingsmænd for Venstre fik hver tre måneders fængsel for at have fremsat for skarpe udtalelser. Rundt omkring blev der rejst sager for majestætsfornærmelse. Størst opsigt havde det vakt, at en pige og en karl knuste hovedet på en buste af kongen. Han fik seks måneders fængsel, hun fire måneder. Da hun blev løsladt, gav egnens befolkning hende et guldur og betalte sagens omkostninger for hende. Hvis den slags har gjort indtryk på kongen - og det har det nok - så fik det ham i al fald kun til at føle sig endnu mere afhængig af Estrup.

Der var bønder, der nægtede at betale skat. De holdt sig til Grundlovens ord om, at skat ikke måtte opkræves før finansloven var vedtaget. Følgen blev udpantning og tvangsauktioner.

Den sommer var også der en fire måneder lang smedelockout i København.

I sommeren 1885 blev venstrelederen Chresten Berg uanset immunitet som folketingsmand fængslet efter et sammenstød med politiet ved et politisk møde. I januar 1886 afsluttede Højesteret det retslige efterspil ved at idømme Berg fængsel.

Estrup blev udsat for et skudattentat den 21. oktober 1885. Attentatmanden var en 19-årig typograf, Julius Rasmussen, der handlede helt på egen hånd. En uge efter attentatet bevilgede Estrup penge til et nyt korps af våbenbærende, lyseblå gendarmere, der skulle patruljere rundt i landet. Korpsset blev stærkt upopulært og eksisterede kun i få år - det udgør et i dansk historie helt isoleret eksempel på militarisering af politiopgaver. Få dage senere fulgte en lov om fængselsstraf for "agitoriske udskejelser", som man mente kunne ophidse til brud på den offentlige orden og til had mod regeringen. Der indførtes forbud mod at ophidse til had og vold ved hjælp af "opdigtede kendsgerninger" (lovens udtryk!). Samtidig blev politiet udvidet.

Estrup brugte i den følgende tid også private retssager som middel mod den stadig voldsommere modstand mod ham. Han fik i september 1886 præsten og højskoleforstanderen, Morten Pontoppidan, idømt fire måneders fængsel for at have beskyldt regeringen for grundlovsbrud. Præsten førte sagen videre til Højesteret, her blev dommen nedsat til tre måneders fængsel.

I København var der på grundlovsdag i 1886 massedemonstrationer mod regeringen. Antallet af møder og aktioner overgik langt, hvad man tidligere kendte til. Rundt om i landet var der sammenstød mellem Estrups forhadte gendarmere og lokalbeboere.

Hårdest gik det til i september på Brønderslev Marked, hvor det kom til slagsmål mellem gendarmere og bønder. Gendarmene trak sablerne. Efterfølgende faldt der fængslinger og domme. Offentlige møder blev forbudt i Vendsyssel.

Venstrelederen Berg var løsladt i juni 1886. Han blev modtaget af et triumftog. Men fængselsopholdet havde taget hårdt på ham. Venstre-folkene var rådvilde og vaklede om, hvor vidt de skulle opfordre til skattenægtelse. Riffeforeningerne havde de endnu sværere ved at bruge til noget. I stedet skete noget andet og nok bedre for det danske samfund.

Vælgermobilisering

Samfundets politiske vækkelse tog fart. I 1886 rejste den nystiftede "Kvindelige Fremskridtsforening" krav om endnu en central demokratisk landvinding: Kvindelig valgret.

Kravet var først blevet rejst af Socialdemokratiet, men var nu ved at brede sig til hele oppositionen.

Langt flere var nu samtidig blevet engageret i politik gennem avislæsning, møder, foreninger, demonstrationer og valgdeltagelse. Stemmeprocenten ved valget i 1887 satte ny rekord med 76 procent, en rekord som holdt århundredet ud. Valgdeltagelsen var på 20 år mere end fordoblet. Estrup havde meget mod sin hensigt skabt et gennembrud for dansk massepolitik, for den virkelige store vælgermobilisering.

Konflikten fremmede derudover:

-Dannelsen af det ideologiske højre-venstre mønster. Begyndelsen til et mere fasttømret partisystem på Rigsdagen blev gjort.

-Udviklingen af politiske partier med en egentlig partiorganisation og vælgerforeninger.

For partipressen betød perioden også stor fremgang. Det samlede oplagstal var 161.000 i 1880 og hele 279.000 i 1890. Dagbladet Politiken var dannet i 1884 og udover landet blomstrede Venstrepressen. Men alt dette har ifølge demokratikanonen mindre betydning for dansk demokratis vej mod, hvad kanonen kalder det "globale demokrati" (?) end Valdemar Sejr og Spinoza. Ungdommen skal åbenbart kun høre idylhistorie, hvori der egentlig aldrig har været modstandere af demokrati. For vi danskere er jo så - demokratiske.

Tim Knudsen er professor ved Institut for Statskundskab

Kilde: <http://www.information.dk/157176>